

Odslej bo Ivan Pregelj prav tu, ob tej *njegovi* poti, z nami. Pa saj nam je zapisal v tednih osamelosti in zadnjega trpljenja, nam tole pošto dal: Leta me uklanjajo vsak dan, vsak čas, vse bolj. Uklonila pa niso, in tudi ne bodo, moje ljubezni do domačega kraja. O, bratje, sestre! Ni treba, da bi bival z vami pod eno streho. Dovolj je, da vem, kje so vaši domovi. Tja hodim v mislih in v čustvovanju vsak dan, vsak čas, vse bolj. Vaš Ivan Pregelj. Tako nas je pozdravil za slovo rojak, ta naš, in nas vseh, véliki rapsod tolminskih duš.

Resničnost pesniškega izraza

Filibert
Benedetič

Ne da bi se spuščali v posebna teoretična razglabljanja okrog ustvarjalnega procesa v literaturi, je tu potrebno navesti vsaj osnovna izhodišča, ki botrujejo vsakemu rojstvu in ki brez njih tudi noben proces ne steče. Poleg vprašanja ustvarjalnega zanosa ali tako imenovanega pesniškega ognja, po katerem naj bi se vrednotila karatura umetniške potence, kar je tako ali drugače temeljna vrednota pesniške biti, gre v našem primeru zlasti za nekatere neizpodbitne zakonitosti, ki poganjajo mehanizme v sklopu fenomena, imenovanega literatura. Ob dejstvu, da ustvarjalnost ni improvizacija, pač pa rezultat trdega, neprestanega dela, iskanja postopnega osvajanja, stalne, bolj ali manj lucidne zavestnosti, so osnovna izhodišča teh zakonitosti implicitna v samem ustvarjalnem procesu, ki se začena v trenutku, ko dražljaji najrazličnejše narave sprožijo vzvode človekove občutljivosti in domišljije. Ti dražljaji so lahko povsem nepredvidljivi, stvar prebliska, nenadne sreče, krika, joka, sanj, so pa lahko tudi skupek prizadevanj, angažiranosti in boja za uveljavitev resničnosti človekove kulturne identitete. Primarno vlogo v tem procesu imajo tudi tehnična sredstva iz tako imenovanega instrumentarija pisatelja, ki poganjajo tankočutne mehanizme umetniškega oblikovanja. Instrumenti pisatelja so seveda strogo osebni in glede na izvirnost postopkov ustvarjalnega procesa so v rokah vsakega posameznika pravi unikati. Od pogona vseh mehanizmov je nato odvisna kakovost toka, tisto resnično, živo, globoko brnenje, ki vžiga utrip in oplaja semena.

Poglavitno vprašanje vsekakor zadeva resničnost kulturne biti. Zunaj te dimenzije je noč, ki razžira duha in človeka uklene k podzemlju. Povejmo tedaj, da take resničnosti ni, če je človek zgubil svojo kulturno identiteto, če te identitete sploh nima, bodisi zaradi sindroma asimilacije, ki se pojavlja z dehumanizacijo individuuma, izpostavljenega vsakovrstnemu nasilju, raznarodovanju in janičarstvu v zavojevalnih postopkih ekonomskega profita in etatičnih teženj močnejšega, bodisi zaradi stalne ogroženosti in tesnobnega občutka nemoči, tistega starodavnega strahu, ki hromi vitalne centre in vodi k jalovosti in v fosilizacijo. Zato so med nami, ki živimo v svojevrst-

nem obmejnem bivanjskem prostoru, tako zelo udomačeni pojmi materin jezik, narodna bit, kulturna identiteta, asimilacija in podobno. Je namreč dejstvo, da brez subjekta ni kulturne biti, in prvi element tega subjekta je narodno identificirani človek. Ta in samo ta lahko opredeljuje resničnost, jo kaže, je njen izraz in obratno. Številne različne teorije o odpravi narodnih partikularnosti očitno ne upoštevajo te resničnosti, saj večinoma izhajajo iz etatične suverenosti nacionalno močnejšega, in to tako v pogledu številčnosti kakor tudi v pogledu sredstev oblasti, ki z njimi ta že tako sam razpolaga in prevladuje. Tu imamo opravka z usodnim nesporazumom, ker konflikti ne nastajajo v kontrapoziciji narodov z vidika njihove kulturne biti, pač pa v spopadu za prevlado na ravni zavojevalnih postopkov etatičnih, politično gospodarskih hegemonij. Vse te bolj ali manj proslavljene teorije so provokacije, pa naj gre za idejo o postopnem reševanju bivanjskih vprašanj v ožjih prostorih tako imenovanih zamejstev onstran državnih mej matičnih narodov, kot npr. za Slovence v Italiji, ki naj bi postali Italijani, kar je sicer utemeljivo glede na možnost asimilacije z večinskim narodom, ali za stvarnosti v prostoru znotraj večjih državnih stvarnosti, kot npr. za narode in narodnosti Jugoslavije, ki naj bi postali en sam jugoslovanski narod, kar pa je brezpredmetno, ali končno za stvarnosti v celotnem prostoru zemeljske oble, ki naj bi se uresničile v podobi nekakšne preroške vizije o univerzalnem narodu, ki bi se zdelo uresničljivo v obliki spočetja iz kompjuterja. Do podobnih izvajanj prihaja večkrat tudi v zvezi s konceptom internacionalizma kot nekakšne superstrukture, ki naj bi rešila vprašanje narodnih partikularnosti z njihovo odpravo. Vse to je absurdno: kakšen univerzalizem neki brez partikularnosti, kakšen internacionalizem brez nacij, kakšna travnata bilka ali drevo brez korenin, kakšni vinogradi, žitna polja brez zemlje . . . Tu gre za človeka, to je tisto, in čim bolj je človek v svoji zemlji korenina, tem bolj je zlato seme stvarstva.

Vsa ta problematika bi seveda lahko sodila v okvir akademskih razpravljanj, če bi ne šlo za bistvena vprašanja, ki so temelj za naš obstoj. Biti Slovenec namreč ni lahko, toda še manj je to lahko v razmerah bivanjske stvarnosti narodnostne skupnosti, ki jo državna meja loči od matične domovine. V taki bivanjski stvarnosti vse izraze resničnosti, od duhovnih do materialnih vrednot eksistence in biti, pogojujejo postopki bolj ali manj uveljavljene etatične prevlade večinskega naroda. Ti postopki med drugimi tudi preprečujejo možnosti komuniciranja in medsebojnega oplajanja z vrednotami vseh kulturnih izrazov skupnega bivanjskega prostora, kar seveda povzroča napetosti, spopade in stanja globokega nemira.

S tem je treba v vsakem primeru še posebno računati, ko se človek, ki živi in dela kot pripadnik manjšinske narodnostne skupnosti, ukvarja z ustvarjalnostjo pesniške biti. Toda kljub temu da poezija ne pozna meja, v našem primeru nasprotno drži, da so večkrat prav meje izraz njene biti. Vendar ne gre samo za državne meje, ki, splošno vzeto, bolj ali manj boleče delijo svet v bele in črne kvadrate, pač pa zlasti za meje duha, ki človeku odmerjajo prostor zunaj šahovnice v dimenzijo izločanja in prisilnega molka.

Dominantne sestavine resničnosti v našem bivanjskem prostoru so potemtakem zelo kritične: matično domovino pretresajo sunki tako imenovanih stabilizacijskih krčev, ki navzven zadevajo gospodarske postopke jugoslovanske državne stvarnosti, dejansko pa segajo v jedro njene kulturne biti; italijanska država se prav tako spoprijema z velikimi gospodarskimi teža-

vami, ki ustvarjajo nevarne konflikte družbenopolitične narave, kar sicer ne ogroža celotnosti italijanskega naroda, so pa vendar usodni pri reševanju življenjskih vprašanj slovenske narodnostne skupnosti in njene kulturne identitete. Kakšna resničnost torej: mar tista, ki tli v zanosnih občutjih slovenskega enotnega kulturnega prostora, tista, ki se razodeva v družbenopolitičnih postopkih večinskega naroda in njegove prevlade, ali tista, ki jo manjšinska narodnostna skupnost v svoji kulturni zavesti vseskozi varuje in oblikuje? Pravi odgovor prihaja s pesniškega izraza ustvarjalca, ki pomeni srčni utrip in vsebinsko podobo resničnosti.

Pesniški izraz v vezani ali nevezani besedi kakor v drugih oblikah umetniškega ustvarjanja nastaja v dimenzijah duha zunaj tistih zakonitosti, katerim je izpostavljena eksistenca snovnosti, časovno in prostorsko odvisna od neizprosne, konstantnega poteka in izteka ciklusa rojstva in smrti. Tu resničnost ni taka, kakršno razlagajo cenzorji skozi lečo najrazličnejših interesov; tudi ni taka, kakršno razlagajo fotografski brezčutni roboti, ki mehansko zaznamujejo samo bolj ali manj osvetljeno zunanost, črto, piko, ploskev. V dimenzijah duha je resničnost bistvo človekove biti, ki se pojavlja v obliki neskončnih različic svojevrstnih podob lepega in grdega, dobrega in zla, pravičnega in krivičnega, kot materializacija občutij, hrepenenj, pričakovanj. Ustaviti trenutek, ujeti te podobe v magijo črk, v snovno dimenzijo napisanih besedil, to pa ta proces umetniškega ustvarjanja in književnega oblikovanja, katerega sinteza je pesniški izraz resničnosti.

Na prvi pogled bi se sicer zdelo, da gre pri tem za preprosta razmišljanja in izvajanja, ki so povzeta iz znanstvenega preučevanja estetike, da gre za samoumevne ugotovitve v zvezi s splošnimi pojmi poetike. Če pa misel stalno uhaja s srcem in razumom iz vsakdanje, vseskozičasne bivanjske stvarnosti v dimenzijo notranje zavesti zasebnega, družine, skupnosti, naroda, človeštva, če tesnobni nemir ali junaški zanos, obup ali navdušenost, če srd ali veselje vodijo roko pri oblikovanju bežečih senc, obrisov, podob k materializaciji vonjev, odmevov, luči, ritmov, potem je treba vztrajati s prikazovanjem samoumevnega, ki prav tako samoumevno potrjuje resničnost. Je torej samoumevno, da človek lahko zaživi v polnosti svoje biti samo kot izraz kulturne identitete svojega naroda; prav tako je samoumevno, da brez kulturne identitete ni naroda, kar velja tudi v obrnjenem vrstnem redu. Tudi je samoumevno, da je materin jezikovni izraz eno najpomembnejših sestavin kulturne identitete, da vsako nepriznavanje in zapostavljanje matereinega jezikovnega izraza vodi k obubožanju, izumiranju in izničenju, da je pesniški izraz sublimacija kulturne identitete iz dimenzije notranjega sveta, da ta sublimacija predvideva obvladanje postopkov za materializacijo notranjega sveta, vsebinske podobe resničnosti. In končno, ni naloga ustvarjalca, da razlaga. Za tistega, ki ne priznava vrednot narodne biti in njene kulturne identitete, ker deluje samo s postopki etatističnega nasilja in nadvlade, bodisi v duhu takih ali drugačnih tako imenovanih hegemonističnih teženj, bodisi z zanikanjem humanistične ideje o svobodi, bratstvu in enotnosti, kar naravno terja priznavanje vseh kultur in omogočanje medsebojnega komuniciranja v najvišji možni meri, za tistega je resničnost vse kaj drugega. Tudi to je v odnosu do resničnosti pesniškega izraza povsem samoumevno.

(Uvodna beseda na letošnjem štatemberškem pisateljskem srečanju)